

Toespraak Philippe Bär | 1999

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

Voor het eerst is het mij dit jaar niet meegevallen om te bedenken wat ik zou zeggen bij de herdenking van het eind van de oorlog '40-'45 op 15 augustus. Reeds eerder had ik bij deze gelegenheid het gevoel dat ik niet alleen herdenken wilde, maar dat er iets veel dynamischer moest gebeuren. Nu is dat gevoel zeer dominant in mij. Niet dat wij niet onze geschiedenis moeten blijven gedenken. Die eigen historie heeft ons immers gemaakt, helaas ook in sommige gevallen gebroken. Daarom moeten wij die niet vergeten, al was het maar om geen leemte te creëren in ons eigen besef van de tijd. Wij zijn immers ook letterlijk en gewelddadig overgeplant van de tijd die de onze was, naar een tijd die vreemd en vijandig over ons werd uitgerold. Letterlijk, want – zoals ik onlangs nog zag in één van de schaarse brieven uit de kampjaren – het jaar 1945 moest toen voor ons zijn: 2605. Symbool van de overheersing van de Japanse mentaliteit over de onze, die dat niet verdroeg en die zich dan ook verzette. De botsing van deze twee mentaliteiten heeft – zoals iedere botsing – chaos, ravage, doden en gewonden tot gevolg gehad. Wij willen allereerst denken aan allen die het leven lieten in die jaren, op welke wijze dan ook. Zij mochten het licht niet meer zien na de donkere nacht. Wij missen hen. Ieder afzonderlijk en als groep uit ons midden, en wij spreken met eerbied en met weemoed hun namen hardop of uit de beslotenheid van ons hart. Zij hebben hun strijd gestreden en wellicht roepen zij ons toe, zoals de doden in het slotkoor van Benjamin Britten's War Requiem: 'let us sleep now'. Dat zij in vrede rusten.

Voor hen is de geschiedenis beëindigd. Zij deden wat van hen werd gevraagd en hun rol is uitgespeeld. Dat verdient ons respect en onze dankbaarheid. Maar onze geschiedenis gaat voort en wij hebben nog niet de vrijheid om te zeggen dat het nu voorbij is. Ook al kan het zijn dat wij die ons leven mochten behouden, gewond zijn geraakt door alles wat ons deel is geweest in de kampen, en in het algemeen in de oorlogsjaren. Eigenlijk denk ik dat niemand, geen van ons, zonder meer door die jaren van verwarring is heen gekomen. Het heeft ons iets gedaan en dus moeten wij alle ervaringen verwerken en er mee verder leven. Op dit punt komt dan het gevoel op dat ik u signaleerde aan het begin van deze opdracht. Immers: is herdenken, meer nog: blijven herdenken, een opbouwend element in ons leven als wij, onze ervaringen verwerkend, verder gaan met maken van onze geschiedenis? Als Indische groep – om het zomaar samen te vatten – hebben wij in de kampen veel geleerd. Allereerst dat wij ons moeten inzetten voor menswaardigheid, waar dan ook en hoe dan ook. Mensen vertrappen kan op geen enkele manier worden goed gepraat. En wij weten waar wij over spreken.

Maar wij hebben ook niet geleerd om te verdragen zonder in het onrecht te berusten, om te leven in hoop en verwachting zonder ten onder te gaan in wanhoop en uitzichtloosheid, om het vertrouwen in de mensheid niet te verliezen temidden van zoveel onmenselijkheid en rechteloosheid? Velen uit onze kring hebben mij verzekerd dat, dikwijls zonder dat het gewild was, zij hebben geprofiteerd in hun loopbaan van deze in zo'n harde school geleerde lessen.

Het zou dus geen nut hebben om bij het herdenken van onze geschiedenis elkaar te blijven vertellen hoe naar en pijnlijk het allemaal was.

Laat mij hier meteen aan toevoegen dat wij vanzelfsprekend alle begrip moeten hebben voor hen die getekend zijn geraakt, en die om wat voor reden dan ook met het verleden in het heden leven.

Eén groep wil ik noemen, omdat ik daar in het bijzonder de problemen kan zien en begrijpen, en dat zijn de kinderen van Japanse militairen die met dit gegeven verder moeten te midden van heel veel onbegrip. Aan beide zijden overigens. Zij verdienen onze steun in ieder opzicht, ook van de Nederlandse overheid. Maar een dieper liggende oorzaak van een zekere malaise in mij is gelegen in het feit dat er nu op dit moment zo veel schrijnend onrecht en onzegbaar leed om ons heen in de wereld bestaat.

Veel daarvan is er van ons weg, maar de media besparen ons niets als het om geweld en om wreedheden gaat. Met enig recht wordt in ons vrije en welvarende Westen deze laatste eeuw van het tweede millennium van onze jaartelling besloten in een sfeer van betrekkelijke tevredenheid over onszelf.

Natuurlijk waren de wereldbranden van onze eeuw (de Koude Oorlog meegerekend) ware verschrikkingen, maar uiteindelijk is de zo gevreesde nucleaire vernietiging niet gekomen. Zonder het leed van hele volkeren te onderschatten of weg te praten, kunnen wij toch vaststellen dat het ergste is voorkomen, en dat er steeds opnieuw initiatieven zijn geweest om te trachten de vrede te herstellen, de verstoorde verhoudingen weer in evenwicht te brengen en de oorzaken van de conflicten zo rationeel mogelijk tot oplossingen te brengen.

Gelukkig is het mogelijk om zó over de situatie te denken.

Maar dan kom ik terug op mijn gevoel van onzekerheid wanneer wij hier onze herdenkingsbijeenkomst houden. Te midden van zoveel geweld en onrecht, zoveel ellende en leed, kan het zich herinneren van eigen leed alleen maar zinvol zijn, als het ons brengt tot fundamentele solidariteit met allen die te verduren hebben wat wij ondergingen, in minstens dezelfde mate.

Solidariteit in de meeste actieve zin van het woord, dat is: de inzetbaarheid van alles wat helpen kan. Dat is zeer veel.

Aan hen die politieke verantwoordelijkheid dragen is de opdracht duidelijk. Maar ook aan anderen wordt gevraagd om inzet voor vrede, voor redelijkheid, voor menselijkheid, ja zelfs

voor recht. Niemand, ook niemand van ons, kan gemist worden in het kader van actieve solidariteit. Juist omdat wij weten, zelf ervaren hebben, wat het kan zijn wanneer alles met voeten wordt getreden, zijn wij zeer nadrukkelijk gehouden tot het bouwen aan nieuwe verhoudingen. In het klein en in het groot. Het kleine is over het algemeen eenvoudiger dan het grote, en het heeft ook dikwijls direct zichtbaar resultaat. Het grote is ondankbaar in zekere zin, omdat men op dat niveau altijd veel geduld moet hebben en omdat daar ook nog al eens dingen mislukken. Maar daarom moeten wij juist op dat niveau de hand aan de ploeg slaan.

Een prachtige gelegenheid voor ons allen biedt zich aan. In het jaar 2000 komt de keizer van Japan naar Nederland. Voor de kampmensen onder ons is het duidelijk dat daarmee iets wezenlijks gaat gebeuren. De keizer was het symbool van alles wat toen tegen ons was, ons kwelde en vernederde. De keizer van toen is echter niet meer de keizer van nu en de keizer van nu heeft in niets de verantwoordelijkheid gedragen in de oorlogsjaren. Zoals ik vermoed dat veel, zo niet het merendeel van de om ons heen staande Japanse militairen uit die tijd ook allang uitgespeeld zijn. U kunt er gerust op zijn: onze 'kamp-Jappen' zijn grotendeels gestorven, zoals de toenmalige keizer Hirohito.

Wij moeten dus wel bedenken met wie wij te maken hebben, namelijk een nieuwe generatie, waartoe ook de huidige keizer behoort. Ik heb in de religieuze gemeenschap waarin ik woon een Japanse medebroeder, geboren in 1962. Hij weet van de oorlog wat hem is verteld, maar natuurlijk leeft het niet in hem, zoals onze oorlogservaringen voor jonge mensen oninteressant zijn. In de tijd dat ik zelf aalmoezenier bij de KLU was (1965-75) waren de dienstplichtigen niet meer te boeien met mijn ervaringen. Terecht, denk ik, want de geschiedenis gaat voort en wat wij, die uit eerdere periode komen, moeten doen is dit: onze geschiedenis inbrengen in de grote gang van mensheid en wereld, opdat –mede door deze inbreng – de gang der dingen positief wordt beïnvloed. De komst van de keizer van Japan naar Nederland kan in het jaar 2000 zo een symbool worden van onze uit de ervaring geleerde wil om de verhoudingen te helpen verbeteren, door ons te verzoenen, dat is: door de vijandschap te laten ophouden. Door niet de schuld voor het verleden te leggen bij de generatie van daarna, maar door de grootheid van hart te hebben om te accepteren dat de vijanden van vroeger in vrede verder gaan. Op veel plekken in de wereld blijkt verzoening de enige weg tot voortgang te zijn en dat is ook het geval voor ons.

Door zo met elkaar inhoud te geven aan ons herdenken vervliegt ieder gevoel van malaise en doen wij een forse stap voorwaarts op de weg van samenwerken tussen de volkeren. Twee citaten om te besluiten, beiden van door het leven geleerde acteurs.

Van Insayat Kahn: 'volmaaktheid vergeeft en verzoent,
begrensdheid oordeelt en haat'.

En van Oscar Wilde: 'Als Christus zegt: "vergeef uw vijanden"
zegt hij dat niet ter wille van de vijand maar ter wille van
ons zelf. Omdat liefde schoner is dan haat.' Als mensen die
herdenken wat ons overkwam willen wij daarover ten diepste
nadenken.

